

Zakariás Erzsébet

A Román Akadémia Kolozsvári Folklórarchívuma. Történet és szerkezet

A Román Akadémia Kolozsvári Folklórarchívumának, korábban Folklór-intézetnek nevezett intézménytörténetéről többen és többször értekeztek. A hallgatóság legnagyobb valószínűséggel az előző, hasonló tematikájú konferencia alkalmával hallott precíz és alapos bemutatást Almási István előadásában, *Népzenekutató műhely Kolozsváron* címmel, mely értekezés írott változata meg is jelent a konferencia kötetében (Almási 2010: 135–142). Lévén, hogy Almási István előadása az intézmény népzenekutató jellegére összpontosított, nem tartottam haszontalan vállalkozásnak egy komplexebb intézményképet felvázolni, valamint bemutatni az intézmény archívumának szerkezetét.

Az intézmény története

Fent említett munkájában Almási István a Folklórintézet történetéről számol be, amelyet a bukaresti Folklórintézet fiókjaként hoztak létre 1949-ben. Tanulmányának a második bekezdésében említést tesz arról, hogy 1964 óta vannak, akik 1930-ra teszik az intézmény létrejöttének idejét. A Folklórarchívum munkatársaként magam is többször találkoztam ezzel a megállapítással/kijelentéssel, hogy az intézmény története 1930-tól kezdődik, bár a katalógusokat tanulmányozva nyilvánvaló, hogy a rendszeres gyűjtések adatai és a gyűjtések eredményei csak 1949-től lettek bevezetve. A számomra elérhető forrásokat tanulmányozva megkísértem tisztázni, elsősorban a magam számára, az intézmény létrejöttének a történetét. Ehhez a következő forrásokat használtam: a Iordan Datcu által összeállított *Román etnológusok szótára* vonatkozó szócikkét, Ion Talos tollából, Virgiliu Florea *A Román Akadémia Folklórarchívuma* című tanulmányát a *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*

című kötetből, az intézet belső szabályzatának történeti adatait, az intézmény archívumát népszerűsítő szórólap intézménytörténeti adatait, Ion Muşleanak a Ion Cuceu és Maria Cuceu által összeállított, *A Román Akadémia Folklorarchívuma* című kötetét, valamint Almási István már említett tanulmányát.

Ezek alapján a következő kép bontakozik ki. Az 1930-ban létrejött Folklorarchívum Ion Muşlea nevéhez fűződik. 1929-ben Ion Muşlea, az egyik legjelentősebb munkássággal bíró erdélyi román néprajztudós, aki akkor az Erdélyi Etnográfiai Múzeumban dolgozott, elkészített egy folklorarchívum létrehozására irányuló tervezetet, azt eljuttatta Sextil Puşcariu akadémikusnak, aki jelentős román, Kolozsváron élő irodalomtudós és nyelvész volt, az I. Ferdinánd Tudományegyetem első rektora, a Román Nyelv Múzeumának az alapítója. Arra kérte, hogy támogassa tervét a Román Akadémia Irodalmi Részlegének döntéshozó ülésén. Ion Muşlea, aki évekig különböző európai tanulmányi utakon járt, és meglátogatta a legmodernebb európai archívumokat, a tervezetében arra hívta fel a figyelmet, hogy a román hagyományok kiveszőfélben lévén, fontos feladat a román falu hagyományainak tanulmányozása, különösen az eladdig elhanyagolt babonák, mesék vagy népjogi szokások gyűjtése, és a gyűjtött anyagnak egy szakszerű archívumban való elhelyezése. A tervezetben egy dokumentációs alap létrehozását szorgalmazta a Román Akadémia keretein belül, ahol össze lehet gyűjteni és őrizni a meglévő kéziratokat és az addig megjelent folklorjellegű kiadványokat, de amely az elkövetkező szisztematikus gyűjtéseket is koordinálja, eredményeiket pedig hasznosítja, szakszerű néprajzi jellegű kiadványokat jelentetve meg. Abban az évben a kérelem nem járt sikerrel, de egy évvel később, 1930-ban a Román Akadémia elfogadta a tervet, és Ion Bianu, a Román Akadémia akkori elnöke Sextil Puşcariu felügyeletével és irányításával jóváhagyta az Archívum létrehozását a kolozsvári Román Nyelv Múzeuma mellett, Muşleát pedig kinevezte az Archívum igazgatójává (Datcu 1998: 227–228). Ion Muşlea átfogó intézményszervezői és gyűjtőmunkáját itt nincs szándékomban részletesen bemutatni, csupán annyit jegyezni meg, hogy egyebek mellett az igazgatása idején az Archívumba mintegy 1221 kéziratot gyűjtött be különböző kérdőívek segítségével, és 1932–1945 közt hét alkalommal jelentette meg a *Folklorarchívum Évkönyvét* (*Anuarul Arhivei de Folklor*) (Florea 1986: 101–103).

Időközben 1935-ben Muşleát kinevezték az Egyetemi Könyvtár igazgatójává, és ezzel párhuzamosan az archívum anyagát az Egyetemi Könyvtárba

helyezték át. Az archívumot 1940-ben Észak-Erdély visszacsatolásakor Nagyszebenbe menekítették, majd 1945-ben visszakerült Kolozsvárra. Ion Muşlea 1947-ig volt az Egyetemi Könyvtár igazgatója. 1946-ban a bukaresti irodalomtörténész és folklorista, Dumitru Caracostea akadémikus, akinek a tevékenysége nyomán jött létre 1933-ban a bukaresti Irodalomtörténeti és Folklórintézet, megkísérelte rávenni Ion Muşleát az Archívum Bukarestbe való áthelyezésére. Ion Muşlea ellenállt ennek a próbálkozásnak, mondván, hogy az archívum Kolozsváron jött létre, zömében erdélyi anyagot tartalmaz, tehát Kolozsváron kell maradnia (Muşlea 2005: 59).

1948-ban bekövetkezett a Román Akadémia kommunista állami intézménnyé való átszervezése. Természetesen sokan kimaradtak a tagjai és levelező tagjai közül, így Ion Muşlea is. Az új akadémia kolozsvári fiókjának megszervezésével Emil Petrovici-ot bízták meg, aki az Irodalomtörténet és Folklór Osztályra munkatársként alkalmazta Ion Muşleát. Ezzel tehát megszűnt a Román Akadémia Folklórchívuma, az archívum anyaga pedig az újjászervezett akadémia kolozsvári fiókjához került, az Irodalomtörténet és Folklór Osztályra (Muşlea 2005: 60).

Ugyanabban az évben, 1949-ben, Bukarestben a művelődési minisztérium fennhatósága alatt létrejött a Folklórintézet, ahová két jelentékeny népzenei gyűjtemény anyagát vonták össze, a korábbi Oktatási és Művelődési Minisztérium Fonogram Archívumának és a Román Zeneszerzők Társasága Folklór Archívumának a gyűjteményeit. A bukaresti Folklórintézetnek kolozsvári fiókot is létesítettek, a kommunizmus első éveire jellemző, a nemzetiségek iránti engedékenyebb politizálásnak köszönhetően azzal a deklarált rendeltetéssel, hogy az erdélyi román folklór mellett az intézet munkatársai magyar, majd későbbi intézkedésnek megfelelően szász folklórkincset is gyűjtsenek és rendszerezzenek. A Kolozsvári Folklórintézet munkatársai tehát az intézet létrejöttét követően rövidesen intenzív gyűjtőmunkába lendültek, amelyről az Archívum katalógusai tanúskodnak.

A Kolozsvári Folklórintézet vezetésével elsőnek a zenefolklorista Szegő Júliát bízták meg, és a kezdeti munkaközösség további két tagja is népzene kutató volt, Jagamas János és Ioan R. Nicola, mellettük pedig egy néptánc kutatót alkalmaztak, Elekes Dénest. Az akkori munkaközösség összetételét ismerve úgy tűnik, hogy elsősorban a nemzetiségek zenei folklórnak a kutatása lehetett az intézet célja, hiszen a kezdeti négy muzikológus vagy koreológus munkatársból egy volt román. Elekes Dénes hamarosan távozott a közösségből és felvették Faragó Józsefet a magyar

népköltészet kutatására, majd kevéssel később rövid időre át is vette az intézet irányítását. Közben az intézet román és szász munkatársakkal is bővült. 1954-től öt éven át Jagamas János volt az intézetvezető. 1956-ban Jagamas félnormával alkalmazta Muşlea-t, és megbízta őt a folklór csoport vezetésével. 1959-től néhány hónapon keresztül egy hármas csoport vezette az intézetet, Jagamas János, Ioan R. Nicola és George Sbârcea. Utánuk 1960-tól a meggyőződéses kommunista, Virgil Medan került az intézet élére, és négy éven keresztül keserítette a kollégái életét.

1962-ben a bukaresti Folklórintézet a Művelődési Minisztérium fennhatósága alól átkerült az Akadémia keretébe, 1964-ben a Kolozsvári Fiók is, önálló intézményként. Így jött létre a Román Szocialista Akadémia Kolozsvári Fiókjának Etnográfia és Folklór Osztálya, ennek a vezetője pedig Ion Muşlea lett. Ekkor került ebbe az intézménybe a Muşlea-féle archívum anyaga is. Ezidőtájt az intézet már népes munkatársi gárdával rendelkezett. Az etnográfia részlegben Nicolae Dunăre, Nagy Jenő, Szentimrei Judit, Idu Petre, Tiberiu Graur, Maria Bocşe, Valeriu Butură tevékenykedett, a folklór osztályon Dumitru Pop, Faragó József, Nagy Olga, Vöő Gabriella, Ion Muşlea, a korábban elment szász folklórkutató Helga Stein helyére pedig felvették Hanni Markelt, továbbá Ion Talos és Ion Cuceu is a szövegfolklór csoport munkatársa volt. A népes kutatócsoport muzikológusainak körét Almási István, Virgil Medan, Iştoc Lucia, Gheorghe Petrescu, Elena Drăgan alkotta. A munkatársak névsora minden bizonnyal eléggé hiányos, hisz a sor a kollégák visszaemlékezései alapján állt össze, és nem csoda, ha kevésbé emlékeznek olyan kollégákra, akik nagyon rövid ideig dolgoztak az intézetben.

Amikor Ion Muşlea 1966-ban meghalt, az intézmény vezetésében Dumitru Pop követte, és igazgatott 1969-ig, 1969-től 1985-ig Ion Talos, majd 1985-től a 2011-es nyugdíjazásáig Ion Cuceu vezette az intézményt. Jelenleg Maria Cuceu az igazgató. 9 kutató van alkalmazásban, akik közül 2 magyar: Maria Cuceu, Ion Cuceu, Zamfir Dejeu, Ileana Benga, Lisovschi Anamaria, Elena Bărbulescu, Corina Sârbu, valamint Komáromi Tünde és Salat-Zakariás Erzsébet. Az intézet a régi, Muşlea által adott, a Román Akadémia Kolozsvári Folklórchívuma nevet az 1989-es fordulat után Ion Cuceu kérésére kapta meg 1990-ben. 1990-től máig a Folklórchívum a Román Akadémia XIII. Tagozatának, a Művészet, Építészet és Audiovizuális Szakosztálynak az alintézménye, amely autonóm intézmény, adminisztratív vonatkozásban pedig az Akadémia Kolozsvári Fiókjához tartozik.

Az archívum szerkezete

Az archívumban műfajok szerint rendszerezték a begyűjtött anyagot. Így a következő jelentős állományokról kell említést tennünk.

1. Kéziratok, valójában a Ion Muşlea által gyűjtött, kéziratos anyag (AFC mss).
2. Hangfelvételek állománya, amely a
 - fonográfra rögzített állományból (AFC fgr),
 - a magnószalagokra rögzített állományból (AFC mg) és
 - a kazettákra rögzített állományból (AFC cas) áll.
3. A helyszínen, hallás után lejegyzett zenei anyag állománya (AFC fm).
4. A helyszínen lejegyzett irodalmi anyag, szövegfolklór, szokások, egyéb helyszíni lejegyzések állománya (AFC fal).
5. Az anyagi kultúrára vonatkozó lejegyzések állománya.
6. Fotótár.
7. Filmtár.
8. Videofilmek állománya.

Ezen állományok katalogizálva lettek, és a katalógusokon keresztül kereshetők vissza.

Ezen felül értékes hagyatékok is kerültek az Archívum tulajdonába: Ioan R. Nicola, Jagamas János, Nicolae Ursu, Traian Vulpescu, Traian Mârza, Dumitru Pop hagyatéka, valamint másolatban található B. P. Haşdeu, Nicolae Densuşianu, Ion Pop Reteganul és Ioan Micu Moldovan hagyatéka.

Az archívumi anyag rendszerezése során néhány témában összesített dokumentációs alapot hoztak létre, ilyenek: A román agrárrítusok állománya, A román találós kérdések állománya, A román, a magyar és a szász közmondások és szólások állománya, A román állatmesék állománya, valamint A Folklórarchívumban lévő román próza állománya.

Az archívumban található gyűjtött anyag történetéről

A Folklórintézetben tárolt első népzene gyűjtéseket fonográfhengerekre rögzítették. Jagamas János 1949 májusában kezdte a fonográf felvételek készítését. Mérán, Körösfőn, Sárvasáron, majd Széken gyűjtött, aztán fokozatosan egyre távolabbi tájegységeken is dolgozott: Gyergyóban, Felcsikban és Gyimesben, úgy, hogy 1954-ig az ország több jelentős tájegységén

megfordult a Bánságtól Moldváig. Közben Ioan Nicola is bekapcsolódott a fonográffal történő gyűjtésbe, így 1954-ig mintegy 1100 dallamot rögzítettek, ennek hozzávetőlegesen egynegyede I. N. Nicola gyűjtése, háromnegyede a Jagamas Jánosé. A fonográfós gyűjteményben kisebb számban Dobó Klára, Szenik Ilona, valamint Kallós Zoltán gyűjtései is megtalálhatók.

Időközben, 1953-tól megindult a magnetofonos gyűjtés. Akkoriban külön technikust alkalmazott az intézet a magnetofon kezelésére. A magnetofonos gyűjtések katalógusa szerint az első gyűjtéseket Gurka László és Jagamas János, majd Szenik Ilona végezték a moldvai Trunkon, 1953-ban. Ez alkalommal mintegy 180 éneket és csujtogatást jegyeztek be a gyűjtési katalógusba. A gyűjtést Külsőrekecsinben és Forrófalván folytatták, később pedig Nagypatak, Gajdár, Frumósza, Pusztina, majd az északi csángók köréből Szabófalva adatközlőtől rögzítettek többszáz énekes és hangszeres dallamot, a gyűjtők köre pedig Szegő Júliával, Dobó Klárával, Ioan Nicolával bővült. 1953 őszén Faragó József is csatlakozott a zenefolkloristákhoz, ugyanis Trunkon, Forrófalván, Klézsében, Külsőrekecsinben, Gajdáron és Nagypatakon, Pusztinában és Szabófalván mintegy 34 mesét rögzített.

1953 januárja és 1958 decembere közt 4066 cím került a magnetofonos gyűjtések katalógusába. Ebből 1567 román, 2487 magyar, 2 szász, 4 cigány, 6 bolgár adat. A katalógusok bejegyzései szerint jóval gyorsabban gyűlt a magyar anyag, szorgalmasabbak voltak a magyar kutatók, mint a román kollégáik. Az intézmény magyar munkatársai azokban az években Jagamas János, Szenik Ilona, Faragó József, rövid ideig Gurka László, Elekes Dénes, Nagy Jenő, Kallós Zoltán, Könczei Ádám voltak, de több külső munkatárs gyűjtése is archiválásra került, mint Dobó Klára, Szabó Gyula, Mitruly Miklós, Bura László, Murádin László, Gálffy Mózes és mások gyűjtése. A kutatók által személyesen gyűjtött anyag mellett igen szép számban találunk különböző meghirdetett gyűjtési útmutatókra beküldött anyagot, vagy más, falusi értelmiségiek által a településükön vagy a diákjaik körében elvégzett gyűjtések anyagait. Ez utóbbi esetekben gyűjtőként a beküldő nevét tüntették fel. A katalógusokba bevezetett tételek korántsem egységesen történtek. Előfordul az, hogy egy azonosító szám egy dal egyetlen szakaszát vagy egy találós kérdést jelenít meg, és az is, hogy egy azonosító szám alá vezették be az egy-egy gyűjtő által beküldött teljes anyagot, például 676 db találós kérdést egy adott faluból.

A katalógusokba bevezetett adatok alapján a következőket állapíthatjuk meg: a katalógusokba összesen 199 295 tétel van bevezetve, ezekből

141 893 – néhány száz, cigány, vagy bolgár kivétellel – magyar cím, 57 402 román.

Az intézménybe kerülésem után, tárgyalásaim eredményeképpen a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének segítségével, a tőlük kölcsönkért, a pillanatnyi technikai követelményeknek legmegfelelőbb berendezéssel és szakmai útmutatásaik nyomán sikerült elkezdni a magnószalagok digitalizálását. Ennek köszönhetően az archívum munkatársai egy évvel ezelőtti időpontig mintegy 600 szalagot digitalizáltak olyan magnófejjel, amely az enyhén porladásnak indult szalagokról még nagyon jó minőségű másolatot képes készíteni.

Pop Liviu archívumkezelő kolléga 2010-ben megnyert egy európai uniós pályázatot, amely lehetővé tette egy igen modern, archiváláshoz szükséges felszerelés beszerzését: két professzionális stúdiómagnót, szkennereket, szervert, nagy tárhelyet, Apple számítógépeket, fotó- és filmfelvevő gépeket vásároltunk. Ennek köszönhetően immár saját stúdiómagnókkal folytatódhat az elkezdett munka, beindult a papíron tárolt lejegyzések digitalizálása, tehát nagyobb eséllyel remélhetjük a szakszerű dokumentum-megőrzést. A technikai feltételek immár adottak egy modern archívum kiépítésére.

Szakirodalom

ALMÁSI István

2010 Népzene kutató műhely Kolozsváron. In: CZÉGÉNYI Dóra – KESZEG Vilmos – POZSONY Ferenc (szerk): *Kriza János Társaság Évkönyve 18. Oktatás, kutatás, intézmények Kolozsvárt.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 135–142.

DATCU, Iordan

1998 *Dicționarul etnologilor români I–II.* Editura Saeculum I.O., București, FLOREA, Virgiliu

1986 Arhiva de Folclor a Academiei Române. In: *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte.* Seria IV, tomul VIII. Editura Academiei Socialiste România, București, 95–105.

MUȘLEA, Ion

2005 *Arhiva de Folclor a Academiei Române. Studii, memorii ale intemeierii, rapoarte de activitate, chestionare.* Editat de CUCEU, Ion și CUCEU, Maria. Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

A Folklórarchívum katalógusainak az összetétele

Fond	Összesen tételek	Ebből magyar cím	A bejegyzés ideje
Fond Literar			
I. kötet 1–3.166	62 639	62 631	1951. aug. – 1959. dec.
II. kötet 3.167–6.369	26 594	23 556	1959–1965
III. kötet 6.370–9.750	16 290	12 831	1965–1971
IV. kötet 9.751–012.886	8 130	5 102	1971–1974
V. kötet 012.887–16.240	20 984	15 419	1974–1984
VI. kötet 016.247–019.400	4 050	nincs	1982–1992
VII. kötet 019.401–022.567	3 167	nincs	1992–1979
VIII. kötet 022.568–024.616	2 056	85	1967–1972
<i>összesen</i>	143 910	119 624	
Magnetofon			
I. kötet 1–300	4 066	2 487	1953. jan. – 1958. dec.
II. kötet 301–500	2 168	820	1958. dec. – 1961. jún.
III. kötet 501–750	2 629	1 163	1962–1963
IV. kötet 751–1000	2 295	810	1962–1964
V. kötet 1.001–1.300	2 282	778	1964–1966
VI. kötet 1.301–1.583	2 897	1 069	1966–1967
VII. kötet 1.584–1.778	2 369	693	1967–1968
VIII. kötet 1.779–2.015	2 718	781	1969–1971
IX. kötet 2.016–2.176	2 784	738	1971–1973
X. kötet 2.177–2.277	3 174	418	1973–1975
XI. kötet 2.278–2.338	3 213	477	1975–1977
XII. kötet 2.339–2.408	2 867	972	1977–1982
XIII. kötet 2.409–2.455	2 222	336	1972–1977
XIV. kötet 2.456–2.491	2 562	20	1977–1979
XV. kötet 2.492–2.521	1 932	5	1975–1981
XVI. kötet 2.682–2.722	2 487	nincs	
<i>összesen</i>	42 665	11 567	

Fond	Összesen tételek	Ebből magyar cím	A bejegyzés ideje
<i>Fond muzical</i>			
I. kötet 1–4.008	3 095	2 442	1949–1951
II. kötet 4.009–7.176	2 707	2 689	1951–1953
III. kötet 7.177–10.278	1 914	1 690	1953–1954
IV. kötet 10.279–13.352	1 821	1 442	1954–1957
V. kötet 13.353–16.327	1 660	1 494	1957–1958
VI. kötet 16.328–017.818	900	322	1958–1974
<i>összesen</i>	12 097	10 079	
<i>Fonograf</i>			
1–524	623	623	1949. máj. – 1954. nov.
Összesen címek	199 295		
Összesen magyar címek		141 893	

Textul fonogramel Nr. _____ 02281

Gen.: _____ Inf.: _____
 Orig.: _____ Culeg.: _____ Ia: _____ In: _____

József Józka:

Vásárlási sulástólta
 Denaut eda József Józka. Pérmont eda József Józka
 Sósriq ed tereu bolta.
 Póts w h' veu gendolta,
 Kivamun p'at nólitotta.
~~Munna~~ Ujjon leja kivamun p'at,
 Mi tabu'it a casu'it?
 T. N'edem opau sejuu'it,
 Kivert áva up'osias'it pengö:!

XX
 Ant'ita ja bol'it'os'it,
 It val'it'olt J. J.

(J. J. oj segeu'it,
 E vit'os'it nevumije se vot...)

J. J. le van záva,
 Hol'om cl'á ai st'urba.
 Hajd ki'it'abodul up'as'it,
 H'it' negeu', euter h'it'it'it'.

XX Fel'it'it' em J. J.
 ki'it'it'it' a bol'it'it'it'.

Sándor di'it'it'it'it'it'it'it'it'
 Kénos, 1958. XII. 15.
 Faragó József g'it'it'it'.

1. Faragó József helyszíni lejegyzése, Kénos, 1958. (FA 02281)



2. A Muşlea-féle gyűjtemény dobozai



3. Magnetofonszalagok tára



4. Fonográfhengerek tára



5. Fonográfhenger



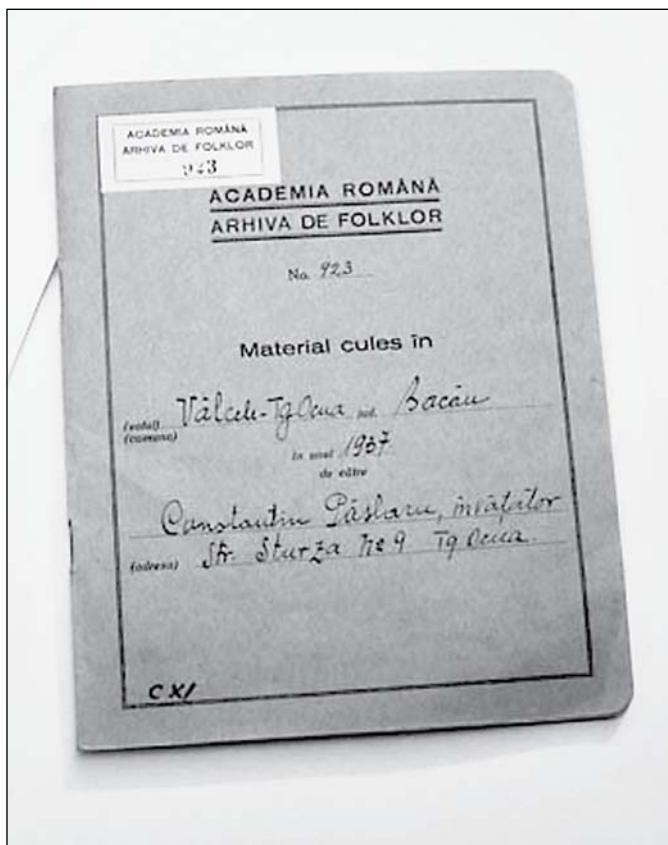
6. Mușlea kézirat-katalógusa



7. Dallam és ritmus szerint rendszerezett zenei anyag



8. Zenei lejegyzések tára



9. Gyűjtés füzetbe jegyezve 1937-ből